

Η εκπαίδευση των εκπαιδευτών στην Ελλάδα: Ιστορικές αναφορές, παρούσα κατάσταση και προοπτικές

Θανάσης Καραλής*

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι η επισκόπηση των προσπαθειών που συνδέονται με την εκπαίδευση των εκπαιδευτών στην Ελλάδα, σε συνάρτηση με τις εκάστοτε παρατηρούμενες εξελίξεις στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Αρχικά, επιχειρείται η ανίχνευση των ιστορικών διαστάσεων της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών ενηλίκων στη χώρα και στη συνέχεια παρουσιάζονται τα βασικά σημεία του Εθνικού Προγράμματος Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών, η αρχική φάση του οποίου ολοκληρώθηκε το 2003 με την εκπαίδευση και πιστοποίηση των πρώτων 243 εκπαιδευτών εκπαιδευτών.

Abstract

Aim of this paper is the review of the efforts concerned with the training of trainers in Greece, in relation with the developments in the field of Adult Education. In the first part of the paper we attempt to trace the historical dimensions of the subject and then we present the basic elements of the National Educational Program for Educators, which started during 2003, with the training and accreditation of the first 243 trainers of trainers.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εργασία αυτή θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε την ιστορική εξέλιξη της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών ενηλίκων στην Ελλάδα και να αναλύσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά και τις προδιαγραφές υλοποίησης του Εθνικού Προγράμματος Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών. Προκειμένου να διερευνηθούν οι σχετικές με την εκπαίδευση εκπαιδευτών απόπειρες στην Ελλάδα, η εργασία αυτή έχει δομηθεί σε τέσσερις ενότητες, που ουσιαστικά συνιστούν μια απόπειρα περιοδολόγησης της εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα μας, βασισμένη στα κατά περίπτωση

επίπεδα ανάπτυξης και τα χαρακτηριστικά του πεδίου. Σημειώνουμε ότι στόχος της εργασίας δεν είναι η ιστορική αναδρομή της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα¹ –κάτι τέτοιο άλλωστε θα απαιτούσε σειρά εξειδικευμένων εργασιών– αλλά η τοποθέτηση του ζητήματος της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών ενηλίκων στην ιστορική του προοπτική και το υφιστάμενο πλαίσιο.

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ: ΤΕΛΗ 19ου ΑΙΩΝΑ – ΤΕΛΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1950

Στα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζονται οι πρώτες σποραδικές δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, οι οποίες όμως σε λίγες περιπτώσεις αποκτούν θεσμική έκφραση ή χαρακτηρίζονται από κρατική μέριμνα ή συντονισμό. Πρόκειται κυρίως για δραστηριότητες που έχουν ως στόχο την καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού και την ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου του λαού (Βεργίδης, 1999· Βουκουλας, 1988) και οι οποίες μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1950 διοργανώνονται από μορφωτικούς συλλόγους, εργατικά σωματεία και πολιτικές οργανώσεις. Η πρώτη οργανωμένη παρέμβαση από πλευράς πολιτείας εκδηλώνεται με τον Νόμο 4239/29, στον οποίο προβλεπόταν η ίδρυση νυκτερινών σχολείων για την καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού στον ενήλικο πληθυσμό, μια προσπάθεια που δεν απέδωσε, κυρίως γιατί η ίδρυση και λειτουργία των νυκτερινών σχολείων δεν ανταποκρινόταν στα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των ενηλίκων εκπαιδευομένων. Όπως επισημαίνει ο Βεργίδης (1995, σ. 60):

... δεν λαμβάνεται υπόψη ότι πρόκειται για νυκτερινές σχολές ενηλίκων. Οι αναλφάβητοι αντιμετωπίζονται σαν μαθητές του δημοτικού σχολείου, τα μαθήματα οργανώνονται σε σχολικές αίθουσες, οι αμειβόμενοι διδάσκοντες είναι δάσκαλοι... Οι νυκτερινές σχολές νομοθετήθηκαν, λοιπόν, σαν καρικατούρες των δημοτικών σχολείων. Δεν είναι συνεπώς καθόλου περίεργη η ελάχιστη επιτυχία, αν όχι η πλήρης αποτυχία των νυκτερινών σχολών.

Οι ίδιες αρχές ακολουθούνται και στα μέσα της δεκαετίας του 1950 όταν ενεργοποιείται η Υπηρεσία Λαϊκής Επιμόρφω-

* Ο Θανάσης Καραλής είναι λέκτορας Διά Βίου Μάθησης στο Πανεπιστήμιο Πατρών (Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία – ΤΕΕΑΠΗ) και μέλος ΣΕΠ στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Θεματική Ενότητα: Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων).

¹ Για μια ανάλυση της εξέλιξης των δραστηριοτήτων της εκπαίδευσης ενηλίκων, σε συνάρτηση με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις, βλ. Βεργίδης (1995 και 1999).

σης για την καταπολέμηση και πάλι του αναλφαβητισμού, με την ίδρυση και λειτουργία νυκτερινών σχολών. Κατά την περίοδο αυτή η Εκπαίδευση Ενηλίκων, ως επιστημονικό πεδίο, δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί, ενώ άγνωστα φαίνεται να είναι στην Ελλάδα τα χαρακτηριστικά, οι ανάγκες και οι αρχές μάθησης των ενηλίκων εκπαιδευομένων. Οι δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων, από πλευράς αρχών και προσεγγίσεων, δομούνται ως προέκταση της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: οι ενήλικοι διδάσκονται στα ίδια σχολεία με τους ανήλικους μαθητές, από τους ίδιους δασκάλους και με τα ίδια εκπαιδευτικά υλικά (τα αναγνωστικά του δημοτικού σχολείου).

Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων, για ολόκληρη αυτή την περίοδο, σχεδόν ταυτίζεται είτε με το στερεότυπο του χαρισματικού ομιλητή (για τις δραστηριότητες που έχουν χαρακτήρα ομιλιών και διαλέξεων), είτε με το δάσκαλο του δημοτικού σχολείου (που εργάζεται με υπερωριακή απασχόληση στα νυκτερινά σχολεία αλφαβητισμού ενηλίκων). Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να θεωρηθεί ως απολύτως αναμενόμενο το γεγονός ότι όχι απλώς δεν υπάρχουν οργανωμένες απόπειρες εκπαίδευσης εκπαιδευτών, αλλά ούτε καν εντοπίζονται καταγραφές για την ανάγκη αυτής της εκπαίδευσης.

ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ: ΑΡΧΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1960 — ΤΕΛΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1970

Κατά την περίοδο αυτή σημειώνονται ορισμένες εξελίξεις που θεωρούμε ότι διαφοροποιούν σημαντικά την κατάσταση, σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη περίοδο. Συγκεκριμένα:

- α. Μερικές μεγάλες επιχειρήσεις εκκινούν τις πρώτες προσπάθειες ενδοεπιχειρησιακής εκπαίδευσης, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του 1960 το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ.) διευρύνει τις δραστηριότητές του οργανώνοντας τα πρώτα προγράμματα εκπαίδευσης για στελέχη επιχειρήσεων. Παράλληλα, αναπτύσσονται και τα Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών που στη συνέχεια θα καλύψουν το χώρο της ταχύρρυθμης αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης για περισσότερο από τρεις δεκαετίες. Παρά το γεγονός ότι σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις δεν καταγράφονται απόπειρες για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών, θεωρούμε σημαντικό το γεγονός ότι διευρύνεται το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων και ότι πλέον ο ενήλικος εκπαιδευόμενος δεν ταυτίζεται αποκλειστικά με τον παθητικό ακροατή εκλαϊκευτικού τύπου ομιλιών ή με τον αναλφάβητο «μαθητή».
- β. Μια μείζονος σημασίας εξέλιξη αυτής της περιόδου, τόσο για το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, όσο και για το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών, είναι η ενεργοποίηση του Προγράμματος Τεχνικής Βοήθειας της UNESCO για την Ελλάδα. Το πρόγραμμα ενεργοποιείται στα τέλη της δεκαετίας του 1950, αρχικά με τη χορήγηση μικρού αριθμού υποτροφιών σε στελέχη του Υπουργείου Παιδείας και στη συνέχεια με την έλευση τριών ξένων εμπειρογνομόνων για την αναδιοργάνωση της Υπηρεσίας Λαϊκής Επιμόρφωσης. Οι εμπειρογνώμονες αυτοί (διαπιστώνοντας την ποσοτική και ποιοτική υστέρηση του πεδίου, αλλά και την εξόφθαλμα προφανή υστέρηση του σχετικού επιστημονικού

προβληματισμού), δραστηριοποιούνται στην κατεύθυνση της διάκρισης του πεδίου από τις άλλες βαθμίδες και τύπους εκπαίδευσης, αλλά και στην ανάδειξη των χαρακτηριστικών των ενηλίκων εκπαιδευομένων και των προδιαγραφών των σχετικών προγραμμάτων. Στο πλαίσιο αυτό δεν θα πρέπει να θεωρηθεί τυχαίο το γεγονός ότι οργανώνονται ενημερωτικές συναντήσεις, αλλά και εκδόσεις, στις οποίες ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο ρόλο και τα προσόντα του εκπαιδευτή ενηλίκων. Τα αποσπάσματα από το έργο του Η. Grau που ακολουθούν είναι χαρακτηριστικά της προσπάθειας που καταβάλλεται για την αλλαγή της εικόνας του εκπαιδευτή ενηλίκων (Διεύθυνση Επιμορφώσεως Ενηλίκων, 1977, σ. 7):

Ο τίτλος του καθηγητή είναι βέβαια πολύ ελκυστικός, αλλά δεν ταιριάζει στη μετριοφροσύνη μας [...] δεν πρέπει να διακατεχόμαστε από αισθήματα συμπόνιας προς τους ενήλικους-σπουδαστές, αλλά από μια διάθεση βοήθειας και βαθιάς ανταποκρίσεως προς τις ανάγκες της κοινωνίας μας [...]. Ο ενήλικος που μας ακούει, γνωρίζει στον τομέα των απασχολήσεών του, πολύ περισσότερα από εμάς. Ας τον αντιμετωπίσουμε λοιπόν ως ίσο μας [...].

Απόψεις όπως οι παραπάνω, αλλά και άλλες παρόμοιες που συνδέονται με το ρόλο της εκπαίδευσης ενηλίκων και τις προδιαγραφές οργάνωσης των προγραμμάτων (Φουρρέ & Θεοδοσόπουλος, 1966), είναι πρωτοποριακές για το επίπεδο ανάπτυξης της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα εκείνης της περιόδου. Μέσω των εκδόσεων αυτών επιχειρείται η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτών ενηλίκων, η οποία όμως πραγματοποιείται κυρίως μέσω της αυτομόρφωσης και αφορά αποκλειστικά τους εκπαιδευτές που συνεργάζονται με το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Σπανιότατα οργανώνονται και μικρής διάρκειας σεμινάρια, όχι για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών, αλλά για την προώθηση της εκπαίδευσης ενηλίκων, του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης και την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού (βλ. Κεχαγιόπουλος, 1970). Ωστόσο, σημαντικό μέρος από την επίδραση της εργασίας των ξένων εμπειρογνομόνων δεν θα αξιοποιηθεί στη συνέχεια, καθώς το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης κατά την εποχή της δικτατορίας μετατρέπεται κατά κύριο λόγο σε δίκτυο προπαγάνδας.

Συνοπτικά, κατά την περίοδο αυτή καταγράφονται οι πρώτες απόπειρες για την ανάπτυξη του σχετικού με την εκπαίδευση ενηλίκων επιστημονικού προβληματισμού και εν μέρει επιτυγχάνεται η αποκόλληση του πεδίου από το δίκτυο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αν και παρατηρούνται αρκετές αναφορές στο ρόλο και τα προσόντα του εκπαιδευτή ενηλίκων, δεν καταγράφονται οργανωμένες και συστηματικές προσπάθειες για το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών – πέραν των ειδικών εκδόσεων του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΑΡΧΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1980 — ΤΕΛΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1990

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου σημειώνονται εξελίξεις που συμβάλλουν στην ποσοτική, αλλά και, ως ένα βαθμό, στην ποιοτική αναβάθμιση του πεδίου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

στην Ελλάδα. Οι εξελίξεις αυτές σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στη σημαντική εισροή Κοινοτικών πόρων, αλλά και στη στήριξη αρκετών φορέων και οργανισμών από το κράτος, κυρίως μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων. Τα κομβικά σημεία αυτών των εξελίξεων, σε σχέση με το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών είναι τα ακόλουθα²:

- α.** Η αναδιοργάνωση της υπηρεσίας της Λαϊκής Επιμόρφωσης (με τη θεσμική της αναβάθμιση σε Γενική Γραμματεία το 1983) και ο αναπροσανατολισμός των δραστηριοτήτων της (προς την κατεύθυνση κυρίως των οργανωμένων τμημάτων μάθησης), είχε ως αποτέλεσμα την ανάδειξη της Λαϊκής Επιμόρφωσης στο πλέον εκτεταμένο δίκτυο εκπαίδευσης ενηλίκων της χώρας. Αναφερόμαστε ειδικά στο δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, γιατί ουσιαστικά από εδώ εκκινούν, περί τα μέσα της δεκαετίας του 1980, οι προσπάθειες για τη συστηματική εκπαίδευση των εκπαιδευτών. Αυτό πραγματοποιείται, αφενός με την ανάδειξη ενός ποιοτικά διαφορετικού ρόλου για τον εκπαιδευτή ενηλίκων, που, σύμφωνα με τις προθέσεις των τότε υπευθύνων της Λαϊκής Επιμόρφωσης, αναγορεύεται σε κεντρικό παράγοντα για την προώθηση της συμμετοχής των ενηλίκων εκπαιδευομένων και την επίτευξη των στόχων που τίθενται για τις επιμορφωτικές παρεμβάσεις, και αφετέρου με την υλοποίηση συγκεκριμένων παρεμβάσεων (αλληλέγγυα προγράμματα εκπαίδευσης των στελεχών, έκδοση σχετικών εγχειριδίων καθώς και του περιοδικού *Αυτομόρφωση*, διοργάνωση ημερίδων και συνεδρίων). Θα πρέπει να προστεθεί ότι γίνονται και ορισμένες πρώτες συστηματικές αναφορές στην ανάγκη της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών και στους πιθανούς τρόπους με τους οποίους αυτή μπορεί να θεσμοθετηθεί και να υλοποιηθεί, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης (Ντεμουντέρ, Βαρνάβα-Σκούρα & Βεργίδης 1984· Κόκκος, 1987).
- β.** Αυτή ακριβώς η ώθηση που δόθηκε λόγω της εισροής των Κοινοτικών πόρων είχε ως αποτέλεσμα και την αναβάθμιση των δραστηριοτήτων ενός μεγάλου αριθμού φορέων και οργανισμών εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων. Οι οργανισμοί αυτοί αναπτύσσουν, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, δραστηριότητες εκπαίδευσης εκπαιδευτών, που άλλοτε είναι περιορισμένες και άλλοτε έχουν το χαρακτήρα εσωτερικού συστήματος εκπαίδευσης και πιστοποίησης εκπαιδευτών (όπως στην περίπτωση της Εθνικής Τράπεζας). Έτσι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου υλοποιούνται από ορισμένους φορείς³ προγράμματα εκπαίδευσης εκπαιδευτών, ωστόσο η γενικότερη εικόνα της ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης δεν βελτιώνεται σημαντικά. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας σε 41 επιχειρήσεις και οργανισμούς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (που παρείχαν κατάρτι-

ση στο προσωπικό τους, συνολικά 80.123 εργαζομένους) προκύπτει ότι (Παλαιοκρασσάς, 1988):

- Η πλειονότητα των επιχειρήσεων αντιμετώπιζε τις ενέργειες κατάρτισης κατά τρόπο αποσπασματικό και αυτοσχέδιο.
  - Μόλις 15% των επιχειρήσεων του δείγματος είχαν συμβούλους με ειδικές γνώσεις στο σχεδιασμό, την οργάνωση και την αξιολόγηση ενεργειών κατάρτισης. Η αρμοδιότητα της κατάρτισης του προσωπικού είχε ανατεθεί είτε στους διευθυντές προσωπικού (σε ποσοστό 62% των επιχειρήσεων του δείγματος) είτε ακόμα και στους τεχνικούς και οικονομικούς διευθυντές (σε ποσοστά 15% και 8%, αντίστοιχα).
  - Οι εκπαιδευτές επιλέγονταν, σχεδόν στο σύνολο των περιπτώσεων, με κριτήριο τη θέση τους στην επιχείρηση και όχι τα προσόντα, τις ικανότητες και τις γνώσεις τους σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων.
- γ.** Η ανάγκη για τη συστηματική εκπαίδευση των εκπαιδευτών περιλαμβάνεται στις Αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και για τα τρία Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ): Ήδη από το Α' ΚΠΣ έχει τεθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, ένα ζήτημα το οποίο διαρκώς επανέρχεται μέχρι και σήμερα, αποτελώντας, πέραν όλων των άλλων, και συμβατική δέσμευση της χώρας έναντι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Με την ανάπτυξη του συστήματος συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, κατά τη διάρκεια του Β' ΚΠΣ (Karalis & Vergidis, 2004), αλλά και λόγω των συνεχών παραινέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών αναγορεύεται σε στόχο υψηλής προτεραιότητας για την ποιοτική αναβάθμιση των προγραμμάτων αυτής της κατηγορίας. Το Ε.ΚΕ.ΠΙΣ., μεταξύ των ετών 1996-2000, έφερε εις πέρας το έργο της ανάπτυξης του συστήματος πιστοποίησης, των διαδικασιών πιστοποίησης των φορέων και της ανάπτυξης των υποδομών της επαγγελματικής κατάρτισης, χωρίς όμως κατά την περίοδο αυτή να έχει αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά το ζήτημα της ποιοτικής αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού, των στελεχών και των εκπαιδευτών των προγραμμάτων που εργάζονται στα προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης: το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών αναδείχθηκε πλέον ως η επόμενη παρέμβαση, τόσο για την κάλυψη των συμβατικών υποχρεώσεων στις οποίες αναφερθήκαμε, όσο και για την ποιοτική αναβάθμιση του συστήματος συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης.
- δ.** Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 παρατηρείται και στην Ελλάδα (με σημαντική υστέρηση σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες) η ανάπτυξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

² Για τις γενικότερες εξελίξεις της περιόδου στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, των οποίων η απλή αναφορά και μόνο είναι ανέφικτη στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, βλ. ενδεικτικά: Κόκκος, 1987· Χασάπης, 1996· Μπαλούρδος & Χρυσάκης, 1998· Καράλης & Βεργίδης, 2003.

³ Όπως για παράδειγμα (Καράλης, 2002): το ΕΛ.ΚΕ.ΠΙΣ., το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, το Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο, η Ελληνική Εταιρεία Διοίκησης Επιχειρήσεων, το Πανεπιστήμιο Πατρών, το Ινστιτούτο Εργασίας της Γ.Σ.Ε.Ε., καθώς και μικρός αριθμός Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.).

ως διακριτού πεδίου στο χώρο των Επιστημών της Αγωγής και της Εκπαίδευσης. Αυτή η ανάπτυξη εκδηλώνεται με την ίδρυση και λειτουργία του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, τη δημιουργία προγραμμάτων σπουδών για την Εκπαίδευση Ενηλίκων στα πανεπιστήμια⁴, την ένταξη σχετικών μαθημάτων στα προγράμματα σπουδών των Παιδαγωγικών Τμημάτων, τη δημιουργία Εργαστηρίων και Ερευνητικών Μονάδων, αλλά και με την έκδοση στην ελληνική γλώσσα ορισμένων κλασικών εγχειριδίων ξένων θεωρητικών, καθώς επίσης και με την αύξηση των βιβλίων και των επιστημονικών δημοσιεύσεων από έλληνες θεωρητικούς και ερευνητές.

Συνοπτικά, κατά την περίοδο αυτή το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών αρχίζει να ωριμάζει ως αίτημα, καθώς από πολλές και διαφορετικές πηγές (στελέχη φορέων, ερευνητές, εθνικά και κοινοτικά όργανα) τονίζεται η ανάγκη για την αναβάθμιση των προσόντων, την εκπαίδευση και την πιστοποίηση των εκπαιδευτών. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου εκδηλώνονται και οι απόπειρες που αναφέρθηκαν για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών. Όμως, οι απόπειρες αυτές είναι σε όλες τις περιπτώσεις αποσπασματικές και σαφώς περιορίζονται στα όρια των φορέων που τις υλοποιούν. Το αίτημα μιας παρέμβασης σε εθνική κλίμακα εξακολουθεί να υφίσταται στο τέλος αυτής της περιόδου, τώρα μάλιστα περισσότερο επίκαιρο και ώριμο από ποτέ.

Το εθνικό πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτών

Η υλοποίηση του Εθνικού Προγράμματος Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών ξεκίνησε, ύστερα από παραινήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την προκήρυξη από το Υπουργείο Εργασίας, του έργου «Ανάπτυξη μεθοδολογίας και διδακτικού υλικού για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών», το οποίο κατόπιν διαγωνισμού ανατέθηκε σε εταιρική σύμπραξη⁵. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι είχε προηγηθεί η εκπόνηση δύο, σχετικών με το έργο, μελετών βάσης που ανατέθηκαν από το Ε.ΚΕ.ΠΙΣ. σε εξωτερικό εμπειρογνώμονα⁶. Σύμφωνα με τους όρους του διαγωνισμού το έργο περιλάμβανε:

- α. την εκπόνηση μελέτης για τον προσδιορισμό των γνώσεων και δεξιοτήτων των εκπαιδευόμενων εκπαιδευτών,
- β. την εκπόνηση της μεθόδου και των προδιαγραφών των προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών,
- γ. την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών,
- δ. την εκπαίδευση και πιστοποίηση των πρώτων 265 εκπαι-

δευτών, οι οποίοι στη συνέχεια θα αναλάβουν την εκπαίδευση όλων των εκπαιδευτών του Μητρώου του Ε.ΚΕ.ΠΙΣ.

Ουσιαστικά, το συγκεκριμένο έργο αποτέλεσε την αρχική φάση της εκπαίδευσης όλων των εκπαιδευτών του Μητρώου του Ε.ΚΕ.ΠΙΣ., αφού περιλάμβανε την ανάπτυξη όλων εκείνων των στοιχείων (μελέτες, μέθοδος υλοποίησης, εκπαιδευτικό υλικό, εκπαιδευτές-πολλαπλασιαστές), στα οποία θα βασιζόταν στη συνέχεια η εκπαίδευση των εκπαιδευτών. Σημειώνεται, ότι οι διαδικασίες εκπαίδευσης των πρώτων 265 εκπαιδευτών ήταν απολύτως ίδιες με τις προβλεπόμενες διαδικασίες εκπαίδευσης των εκπαιδευτών του Μητρώου.

Αναλυτικά, στο περιορισμένο χρονικό διάστημα των εννέα μηνών που διήρκεσε το έργο (Σεπτέμβριος 2002 – Ιούνιος 2003), υλοποιήθηκαν οι ακόλουθες ενέργειες (Κόκκος, 2004· Kokkos, 2004):

- α. Εκπονήθηκε η μελέτη για τον προσδιορισμό των γνώσεων και δεξιοτήτων των εκπαιδευτών ενηλίκων στην Ελλάδα (Ζιώμας, Καραλής, Κόκκος & Χρυσάκης, 2002).
- β. Εξειδικεύτηκε η μέθοδος για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών του Μητρώου με την εκπόνηση του μοντέλου και των προδιαγραφών των προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών.
- γ. Αναπτύχθηκε το εκπαιδευτικό υλικό του προγράμματος (έντυπο και ηλεκτρονικό). Το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό δομήθηκε σε 12 κεφάλαια, περίπου 1.100 σελίδων, στη συγγραφή των οποίων συμμετείχαν 26 συγγραφείς. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν είναι υποχρεωτική η μελέτη όλων των κεφαλαίων από τους εκπαιδευόμενους εκπαιδευτές, καθώς αρκετά από τα κεφάλαια απευθύνονται σε επιμέρους κατηγορίες εκπαιδευτών (όπως, για παράδειγμα, εκπαιδευτές ορισμένων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, εκπαιδευτές συγκεκριμένων θεματικών πεδίων). Το εκπαιδευτικό υλικό συμπληρώνεται από δύο εκπαιδευτικές βιντεοταινίες, 1 CD-ROM, ειδικό υλικό για την κατηγορία των εκπαιδευτών πρακτικής άσκησης, καθώς και δύο συμπληρωματικά βιβλία.
- δ. Ολοκληρώθηκε η εκπαίδευση και η πιστοποίηση των εκπαιδευτών εκπαιδευτών (συνολικά ολοκλήρωσαν τις διαδικασίες του προγράμματος 243 εκπαιδευτές, που προέρχονταν από 48 πόλεις).
Αναλυτικά, το μοντέλο εκπαίδευσης που εκπονήθηκε, και με το οποίο πρόκειται να υλοποιηθεί η εκπαίδευση όλων των εκπαιδευτών του Μητρώου, βασίζεται στις ακόλουθες προδιαγραφές και στοιχεία:

⁴ Σε επίπεδο μεταπτυχιακών σπουδών λειτουργούν: το πρόγραμμα σπουδών «Εκπαίδευση Ενηλίκων» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, η ειδίκευση «Εκπαίδευση στελεχών και εκπαιδευτών ενηλίκων» στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών, η ειδίκευση «Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση» στο Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και η κατεύθυνση «Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση» στο Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (στο ίδιο τμήμα λειτουργεί σε προπτυχιακό επίπεδο και η κατεύθυνση «Συνεχής Εκπαίδευση»).

⁵ Στην εταιρική σύμπραξη συμμετείχαν το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (συντονιστής φορέας), το ΙΝΕ ΓΣΕΕ, η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών και το ΚΕΚ «Μέντωρ Εκπαιδευτική». Επιστημονικός υπεύθυνος του έργου ήταν ο Α. Κόκκος.

⁶ Πρόκειται για τις μελέτες του Δ. Βεργίδη (2002α, 2002β): «Μελέτη για τις προδιαγραφές του περιεχομένου των προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών» και «Μελέτη για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών της αρχικής ομάδας που θα εκπαιδεύσει τους εκπαιδευτές εκπαιδευτών καθώς και για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών των εκπαιδευτών ανά κατηγορία».

- Η εκπαίδευση διαρκεί 300 διδακτικές ώρες και υλοποιείται με «μεικτή μέθοδο», δηλαδή με συνδυασμό συμβατικής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα το 77% των διδακτικών ωρών (231 ώρες) αφορά τη διδασκαλία με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και το υπόλοιπο 23% (69 διδακτικές ώρες) με συμβατική μέθοδο (πρόσωπο με πρόσωπο συναντήσεις).
- Οι εκπαιδευόμενοι εκπαιδευτές μελετούν σταδιακά και κατ' ιδίαν το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό, με βάση ειδικές οδηγίες και χρονοδιάγραμμα μελέτης.
- Οι εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν, κατά τη διάρκεια του προγράμματος, σε ομάδα 15-20 εκπαιδευμένων, η οποία συντονίζεται από εκπαιδευτή-σύμβουλο. Κάθε εκπαιδευόμενος επικοινωνεί συχνά με τον εκπαιδευτή-σύμβουλο (με e-mail, τηλέφωνο ή φαξ), ενώ ενθαρρύνεται και η επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας. Στις συναντήσεις της ομάδας δίνεται έμφαση στην εφαρμογή των όσων μελετήθηκαν, στην επίλυση αποριών και στην παρουσίαση παραδειγμάτων.
- Οι εκπαιδευόμενοι εκπονούν κατά τη διάρκεια του προγράμματος τρεις γραπτές εργασίες, τις οποίες αποστέλλουν στον εκπαιδευτή-σύμβουλο. Ο τελευταίος απαντά γραπτώς παρέχοντας πλήρη ανατροφοδότηση (σχολιασμός της εργασίας, επισήμανση θετικών σημείων και ελλείψεων, περαιτέρω οδηγίες).
- Ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο του προγράμματος είναι η παρουσίαση μικροδιδασκαλιών από τους εκπαιδευόμενους εκπαιδευτές (μια δοκιμαστική και μια τελική μικροδιδασκαλία). Η επιτυχής παρουσίαση της τελικής μικροδιδασκαλίας αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης και την πιστοποίηση των εκπαιδευτών. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί, ότι σύμφωνα με το υπάρχον σχέδιο Υπουργικής Απόφασης, σχεδιάζεται να προστεθεί και μια επιπλέον διαδικασία για την πιστοποίηση των εκπαιδευτών: συγκεκριμένα προβλέπεται η παρουσίαση μιας επιπλέον μικροδιδασκαλίας ενώπιον Επιτροπής Αξιολογητών.

Σημειώνεται ότι η αρχική φάση του προγράμματος αξιολογήθηκε από τους εκπαιδευτές των εκπαιδευτών με ιδιαίτερα υψηλή βαθμολογία και θετικά σχόλια, ως προς την ποιότητα και

την επάρκεια του εκπαιδευτικού υλικού, την αποτελεσματικότητα των συναντήσεων και τη συμβολή των εκπαιδευτών-συμβούλων (βλ. Κόκκος, 2004, σ. 21).

Με βάση τα όσα εκτέθηκαν είναι σαφές πως το Εθνικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών συνιστά την πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια για την εκπαίδευση εκπαιδευτών σε εθνική κλίμακα. Για πρώτη φορά στην ιστορική διαδρομή της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα, πιστοποιούνται εκπαιδευτές εκπαιδευτών και προγραμματίζεται άμεσα η εκπαίδευση όλων των εκπαιδευτών συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης (σύμφωνα με πρόσφατη προκήρυξη του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας). Στα παράπλευρα αποτελέσματα από την υλοποίηση του προγράμματος θα πρέπει να συνυπολογιστεί και η αναβάθμιση της ποιότητας υλοποίησης διάφορων άλλων ενεργειών και προγραμμάτων, καθώς μεγάλος αριθμός των εκπαιδευτών του Μητρώου του Ε.ΚΕ.ΠΙΣ. εργάζεται και σε άλλα πλαίσια εκπαίδευσης ενηλίκων (όπως για παράδειγμα σε οργανισμούς αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης). Με δεδομένο μάλιστα το γεγονός ότι περίπου το 40% των εκπαιδευτών του Μητρώου είναι εκπαιδευτικοί της τυπικής εκπαίδευσης (Κόκκος, 2004, σ. 15), θεωρούμε ότι θα πρέπει να αναμένονται επιδράσεις και σε άλλους τύπους και βαθμίδες εκπαίδευσης. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι, στο εκπαιδευτικό υλικό του προγράμματος δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση της ενεργητικής συμμετοχής των εκπαιδευμένων, αλλά και στον διευρυμένο ρόλο του εκπαιδευτή (βλ. Κόκκος, 2003· Μαυρογιώργος 2003) – αρχές και πρακτικές, δηλαδή, που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν και σε άλλα πλαίσια εκπαίδευσης, πέραν της εκπαίδευσης των ενηλίκων.

Συμπερασματικά, εγγραφόμενο στην ιστορική εξέλιξη του πεδίου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, το Εθνικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών συνιστά σαφέστατα καινοτομία κομβικής σημασίας, καθώς για πρώτη φορά υλοποιείται στην Ελλάδα τέτοιας έκτασης και εμβέλειας ενέργεια για την εκπαίδευση των εκπαιδευτών. Ταυτόχρονα, όμως, συνιστά και το αφηρητικό σημείο για την ενίσχυση της εικόνας και την επαγγελματοποίηση του εκπαιδευτή ενηλίκων στην Ελλάδα, αλλά και για την αναβάθμιση της ποιότητας υλοποίησης των προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Βεργίδης, Δ. (1995) *Υποεκπαίδευση: κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις* Αθήνα: Ύψιλον / Βιβλία
- Βεργίδης, Δ. (1999) «Κοινωνικός και οικονομικός ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα» στο Βεργίδης, Δ., Abrahamsson, K., Davis, M. & Fay, R. *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Κοινωνική και οικονομική λειτουργία* Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σ. 9-88
- Βεργίδης, Δ. (2002α) *Μελέτη για τις προδιαγραφές του περιεχομένου των προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών* Πάτρα: Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Πανεπιστημίου Πατρών
- Βεργίδης, Δ. (2002β) *Μελέτη για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών της*

αρχικής ομάδας που θα εκπαιδεύσει τους εκπαιδευτές εκπαιδευτών καθώς και για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών των εκπαιδευτών ανά κατηγορία Πάτρα: Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Πανεπιστημίου Πατρών

- Διεύθυνση Επιμορφώσεως Ενηλίκων (1977) *Εγκόλπιο Επιμορφωτή*, βασισμένο στο πνεύμα των εργασιών γύρω από την Λαϊκή Επιμόρφωση του Dr. H. Grau Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
- Ζιώμας, Δ., Καραλής, Θ., Κόκκος, Α., & Χρυσάκης, Μ. (2002) *Μελέτη για τον προσδιορισμό των γνώσεων και δεξιοτήτων των εκπαιδευμένων εκπαιδευτών* Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
- Καραλής, Θ. (2002) «Αναλυτικό περιεχόμενο προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτών» στο Α. Κόκκος (επιμ.) *Μελέτη για τον προσδιορισμό των*

γνώσεων και δεξιοτήτων των εκπαιδευμένων εκπαιδευτών Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, σ. 67-84

- Καραλής, Θ. & Βεργίδης, Δ. (2003) «Οι εξελίξεις στην εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1989-1999: Αξιολόγηση των επιπτώσεων από την εφαρμογή της πολιτικής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου» στο Γ. Μπαγάκης (επιμ.) *Ο εκπαιδευτικός και η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση* Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 401-409
- Κεχαγιόπουλος, Π. (1970) *Ο θεσμός των Κέντρων Επιμορφώσεως. Οργάνωση και λειτουργία αυτών* (ανάτυπον εκ του: Σεμινάριον Στελεχών Κέντρων Επιμορφώσεως των Νυκτερινών Σχολείων, Αθήναι, 13-15 Μαρτίου 1969) ΝΕΛΕ Αττικής: Αθήνα
- Κόκκος, Α. (1987) *Μελέτη για τη σύσταση Στελεχών Λαϊκής Επιμόρφωσης* Αθήνα: mimeo
- Κόκκος, Α. (2003) «Εκπαιδευτικές Τεχνικές» στο Α. Κόκκος (επιμ.) *Εκπαιδευτικό Υλικό του Εθνικού Προγράμματος Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών* Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων
- Κόκκος, Α. (2004) «Οι εκπαιδευτές ενηλίκων και η εκπαίδευσή τους» *Εκπαίδευση Ενηλίκων* 1, 12-23
- Μαυρογιώργος, Γ. (2003) «Ο ρόλος του "νέου" εκπαιδευτή ενηλίκων» στο Α. Κόκκος (επιμ.) *Εκπαιδευτικό Υλικό του Εθνικού Προγράμματος Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών* Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

- Μπαλούρδος, Δ., & Χρυσάκης, Μ. (1998) «Προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης: στατιστικές ενδείξεις, αξιολόγηση και προοπτικές» στο Μαρράτου-Αλιμπράντη, Λ. & Χατζηγιάννη, Α. (επιμ.) *Ανεργία, Εργασία, Εκπαίδευση – Κατάρτιση στην Ελλάδα και στη Γαλλία* Αθήνα: ΕΚΚΕ, σ. 133-150
- Παλαιοκρασσάς, Σ. (1988) «Ο ενδοεπιχειρησιακός εκπαιδευτής: Είναι κατάλληλα προετοιμασμένος;» *Εκπαίδευση και Επάγγελμα* 1/3, 156-163
- Φουρρέ, Π. & Θεοδοσόπουλος, Κ. (1966) *Η Εκπαίδευση των Ενηλίκων στην Ελλάδα* Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων
- Χασάπης, Δ. (1996) *Έκθεση για την πρόσβαση στη συνεχιζόμενη κατάρτιση στην Ελλάδα* Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας

Ξενόγλωσση

- Boucouvalas, M. (1988) *Adult Education in Greece* B. Columbia: University of British Columbia and International Council for Adult Education
- Karalis, T. & Vergidis, D. (2004) «Lifelong education in Greece: recent developments and current trends» *International Journal of Lifelong Education* 2/23, 179-189
- Kokkos, A. (2004) «The National Educational Program for Educators in Greece» [on-line] European Association for Education of Adults (EAEA), διαθέσιμο στο: <http://www.eaea.org/news.php?k=5819&aid=5819&hakustr=Kokkos>

Καραλής, Θ., (2005). Η εκπαίδευση των εκπαιδευτών στην Ελλάδα: ιστορικές αναφορές, παρούσα κατάσταση και προοπτικές, *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 5, σσ. 9-14.